

Chunks – en vej til kommunikativ kompetence i tyskundervisningen

Goethe beskriver i sin selvbiografi *Aus meinem Leben. Dichtung und Wahrheit*, hvordan han lærte fremmedsprog. Kort fortalt skete dette ved, at han »huskede ord« og dermed »med lethed« var i stand til at anvende sproget mundtligt og skriftligt – og at han sprang grammatikken over!

Grammatikken er det tyske sprogs problembarn. Dens kompleksitet sammenlignet med dansk og en igennem årtier tæt kobling mellem tysk og grammatik har til en vis grad fastlåst tyskundervisningen i en uheldig situation. Korrekt anvendelse af sproget har stået i forgrunden, paradoksalt nok til trods for et *Falles Mål*, der arbejder ud fra et kommunikativt funktionelt sprogsyn, og *Falles Mål*, der plæderer for, at fokus på form og sproglig opmærksomhed skal tage afsæt i det kommunikative indhold, der arbejdes med.

I denne artikel, der bygger på mit masterprojekt i fremmedsprogspædagogik (von Holst-Pedersen 2014), vil jeg præsentere, hvordan arbejdet med at »huske ord«, det vil sige automatisering af flerordsfraser, også kaldet chunks, kan være en konstruktiv vej, når det gælder udviklingen af elevernes kommunikative kompetence i tyskundervisningen. Chunks er kommunikationsredskaber og synliggørelse af sproglige strukturer i ét, dvs. et meningsfyldt indhold iklædt en sproglig form, hvilket gør det oplagt at arbejde med chunks i en kommunikativ fremmedsprogundervisning.

Jeg vil starte med en præsentation af, hvad chunks er. Derefter vil jeg præsentere eksempler på opgaver, der er baseret på chunks,



JETTE VON HOLST-PEDERSEN

Lektor, folkeskolelærer, cand.mag. i tysk og dansk, master i fremmedsprogspædagogik

Institut for Skole og Læring, Læreruddannelsen Metropol
jepe@phmetropol.dk

og fortælle om tysklæreres konkrete erfaringer med at anvende chunk-baseret materiale i deres undervisning.

Leksikaliserede fraser

Vi er i stand til at kommunikere flydende og idiomatisk på vores modersmål, fordi vi har et lager af automatiserede faste udtryk i langtidshukommelsen, hvilket sætter os i stand til at producere sprogligt korrekte ytringer med stor hastighed. Modersmålets byggekodser består af lagrede sætninger og fraser (jf. Skehan 2003), der tjener som model for dannelsen af nyt sprog – sammen med sproglige regler. Det betyder, at meget af det sprog, som vi producerer, består af hel- eller halvfabrikata, som vi ikke hver gang skal opbygge fra grunden, når vi kommunikerer.

Analysen af omfattende sprogkorpora fastslår, at sprog i meget stor udstrækning består af flerordsfraser. Wray & Perkins (2000) mener, at op imod 70 % af et voksent menneskes modersmål består af leksikaliserede fraser. Det er derfor særdeles relevant at vende opmærksomheden mod disse fraser, når det gælder tilegnelsen af fremmedsprog.

Hvad er en chunk?

Der anvendes mange termer for fænomenet flerordsfraser: chunks, kollokationer, leksikaliserede fraser og uanalyserede og analyserede helheder er blot nogle af dem. Jeg vælger at anvende ordet chunk.

Chunks udgør en væsentlig del af både tale- og skriftsprog, de forekommer hyppigt og er ret forskelligartede. Aguado (2002: 28) inddeler dem i fem kategorier i forsøget på at definere dem nærmere:

1. Formelagtige udtryk: *Guten Tag, wie gehts?*
2. Idiomatiske udtryk: *zwischen zwei Stühlen sitzen.*
3. Talemåder: *Morgenstund hat Gold im Mund.*
4. Kollokationer: *purer Zufall, schönes Wetter.*
5. Sætningsrammer/mønstre: *Ich möchte gern ..., es stört mich*

Der er dermed tale om både korte og længere fraser, ligesom der er tale om færdige udtryk samt om mønstre, der skal udfyldes.

En chunk skal tilegnes som én enhed, som var den ét ord, og den tilegnes i første omgang som en uanalyseret helhed, dvs., der er i første omgang ikke fokus på sprogets form. *Mit dem Fahrrad fahren* skal automatiseres, uden at der er fokus på, at *mit* er en præposition, der styrer dativ, at *Fahrrad* er neutrum, og at udtrykket dermed bliver til *mit dem Fahrrad*.

Chunks er altså betydningsbærende fraser, der kan anvendes direkte i kommunikation, og dermed er der tale om en sprogøkonomisk særdeles effektiv måde at tilegne sig et sprog på (Ellis 2001). Sprogbrugeren vil hurtigt være i stand til at kommunikere på målsproget, hvis automatisering af højfrekvente chunks udgør begynderundervisningens fundament (*Guten Tag, Wie heißt du? Wie geht es dir?* osv.). Det at kunne udtrykke sig på fremmedsproget virker derudover meget motiverende for eleven. Arbejder man derimod med enkeltord i undervisningen, skal disse enkeltord sættes sammen til fraser og sætninger for at kunne anvendes i kommunikation. Dette er en tidskrævende kognitiv proces, som derfor ofte ender med, at eleven opgiver at kommunikere. Med chunks skabes der »sproglige heller« i sprogproduktionen, og når de er automatiserede, resulterer dette i kognitivt overskud, der kan bruges til at forbinde de forskellige chunks eller til at elaborere på sproglige mønstre som *Ich möchte gern*. Chunks bliver på den måde stilladserende elementer i en sprogtilenelsesproces; de tjener som »sproglige krykker« i begynderundervisningen og muliggør kommunikation på fremmedsproget fra dag ét. Og det er langt bedre for tilegnelsen at gå med krykker end slet ikke at gå!

Grammatikken indlejret i chunks

Flere sprogforskere (Aguado 2002; Ellis 2001) er af den opfattelse, at chunks ikke kun tjener et kommunikativt formål, men at de også giver anledning til at udvikle sproglig indsigt og grammatisk forståelse. Ellis anvender begrebet »bootstrapping« om dette fænomen, dvs., at en chunk indeholder en iboende, selv nærende dynamik for sproglig udvikling. Løbende i tilegnelsesprocessen kan sprogbrugers opmærksomhed rettes imod regelmæssigheder i disse chunks, og sprogbrugeren kan selv begynde at udlede de sproglige regler. *Mit dem Fahrrad fahren, mit dem Hund gehen, mit dem Ball spielen* osv. kan føre til den indsigt, at *mit* styrer dativ. Denne erkendelse sker ikke på baggrund af en grammatisk regel, der er præsenteret i undervisningen, men udledes på grundlag af de forskellige chunks, som sprogbrugeren allerede behersker.

Chunks udgør således et fundament for sproglig indsigt, når eleverne begynder at analysere og udlede regler i de lagrede chunks. Det medfører, at sproglig kunnen transformeres til sproglig viden, og denne sproglige viden danner så grundlag for den videre sproglige produktion på et mere udviklet trin. Det er lærerens opgave at agere som fødselshjælper i denne proces ved at rette elevernes

sproglige opmærksomhed mod regelmæssighederne i sproget. Dette kan f.eks. ske ved at formulere opgaver, der leder frem imod, at eleverne går på induktiv opdagelse i sproget og finder frem til systematikken.

Erfaringer med chunks i tyskundervisningen

Med afsæt i denne teoretiske indsigt har jeg udarbejdet chunk-baserede opgaver til en autentisk tysk tegneserie til brug for undervisningen i folkeskolen. De forskellige chunks, der forekommer i teksten, danner omdrejningspunktet for varierede opgaver baseret på de fire færdigheder (lytte, tale, læse, skrive) og med plads til gentagelser. Opgaverne er delt op i opgaver før, under og efter læsningen med fokus på før-fasen som det sted, hvor tekstens chunks præsenteres og bearbejdes og dermed sætter eleverne i stand til at læse og forstå teksten uden problemer.

En af opgaverne består af forskellige rækker af chunks, hvor eleverne skal identificere én, som ikke passer ind i rækken, f.eks. *Zähne putzen – Haare kämmen – sich anziehen – Leute treffen*. En anden er en CL-struktur, *Sorteringsspil*, hvor eleverne skal inddele chunks fra teksten i forskellige grupper og give hver af grupperne en overskrift. Da teksten har meget direkte tale, er det oplagt at læse teksten op med fordelte roller og at optage oplæsningen på en mobiltelefon; herved sikres det, at eleverne får mulighed for at gentage de forskellige chunks flere gange. Endelig er der en opgave, der går ud på at skrive videre på tegneserien med brug af de chunks, eleverne har arbejdet med tidligere.

Materialet er blevet afprøvet af fire tysklærere i folkeskolens 8. klasse. Lærerne deltog efterfølgende i et fokusgruppeinterview, hvor jeg spurgte ind til deres erfaringer med at anvende materialet. Deres konklusion var:

1. Med chunks udvikler eleverne et brugbart, meningsfyldt sprog.
2. Med chunks øges elevernes sproglige aktivitet.
3. Chunks betragtes primært som kommunikationsredskaber og ikke som udtryk, der også indeholder kompakt grammatisk viden.

Deltagerne i interviewet var enige om, at det var indlysende for eleverne at lære sprog som fraser i en kommunikativ sammenhæng og ikke som løsrevne enkeltord. »De skal have brug for det, så giver det mening« udtalte en af lærerne, og en elev blev citeret for at sige: »Jeg kan bare putte et eller andet ord på, så har jeg allerede konstru-

eret en sætning«. I det sidstnævnte udsagn er det tydeligt, at eleven oplever det som overskueligt at skulle formulere sig på tysk, hvilket leder hen til det andet punkt, der var konsensus omkring. Eleverne blev nemlig i langt højere grad sprogligt aktive, når der blev arbejdet med chunks. Via chunks tilbydes de et anvendeligt sprog, de straks kan anvende til kommunikation, og det giver sikkerhed og mod på at udtrykke sig spontant. Lærerne var enige om, at der var »mange på banen«, at der »kom en lyst til at sige noget«, og »at en elevgruppe, der ellers er tavs, træder frem«. De præfabrikerede chunks medfører dermed, at angsten for at sige noget forkert forsvinder, og at eleverne tør kaste sig ud i at kommunikere. Mange af eleverne »føjte anledning til at sige noget«, hvilket er det bærende element i en kommunikativt funderet sprogundervisning.

Det tredje område, der fremstod tydeligt i interviewet, var, at underviserne udelukkende betragter chunks som kommunikationsredskaber og ikke som udtryk, der indeholder kompakt grammatisk viden. Der var med andre ord ingen bevidsthed om, at chunks kan betragtes som det, jeg kalder »sproglige bouillonterninger«: Chunks har en indholdsside, der gør dem anvendelige i kommunikation, og dette indhold kan ofte være iklædt en kompleks sproglig form som f.eks. *Mir geht es gut*, som eleven ikke selv ville være i stand til at konstruere sig frem til på det pågældende tidspunkt i sin sproglige udvikling. På et senere tidspunkt i sprogtileningsprocessen kan de forskellige chunks danne grundlag for udviklingen af indsigt i sådanne mere komplicerede strukturer og deres syntaks og morfologi (jf. Ellis' begreb »bootstrapping«). Har eleven automatiseret et vist lager af chunks, er det hensigtsmæssigt at zoome ind på de sproglige fænomener, der kommer tydeligt til udtryk i disse chunks. Det kunne være det før omtalte eksempel med præpositioner og deres styrelse, men også verbernes bøjning – ja, alle de sproglige strukturer, der bruges i elevernes chunks, kan være genstand for sproglig opmærksomhed og analyse. Den sproglige analyse giver eleverne indsigt i, hvordan disse chunks er bygget op, og herigenem udvikler de deres forståelse af det tyske sprogs syntaks og morfologi.

Chunks giver mening – i mere end én forstand

Chunks kan i mine øjne bane vejen for, at eleverne bliver i stand til at skrive og tale tysk »med lethed«, netop fordi chunks giver dem gode redskaber til at kommunikere med. Et problem er dog, at der ikke eksisterer nogen materialer til tyskundervisningen, der syste-

matisk arbejder med chunks som omdrejningspunkt for sproglig progression. Et andet problemfelt er, at det ikke altid er givet, at en chunk automatiseres i den korrekte form, hvilket kan spænde ben for den senere analyse og dermed for udviklingen af sproglig indsigt. Disse problematikker til trods mener jeg dog, at der er al mulig grund til at udvikle og arbejde med chunks i tyskundervisningen. Hvis brugen af chunks motiverer eleverne og gør dem kommunikativt aktive, er deres potentiale i den kommunikative fremmedsprogundervisning åbenlys, akkurat som Goethe erfarede det for 250 år siden.

Litteratur

- Aguado, K. (2002). Formelhaftes Sequenzen und ihre Funktion für den L2-Erwerb. *ZfAL* 37, 27-49.
- Ellis, N. (2001). Memory for language. I: P. Robinson (red.), *Cognition and Second Language Instruction* (s. 33-68). Cambridge: Cambridge University Press.
- Skehan, P. (2003). Task-based instruction. *Language Teaching*, 36, 1-14.
doi: 10.1017/S026144480200188X
- von Holst-Pedersen, J. (2014). *Chunks - vejen til at skrive og tale tysk med lethed*. (Upubliceret masteropgave i fremmedsprogspædagogik, Københavns Universitet).
- Wray, A., & Perkins, M. (2000). The functions of formulaic language: an integrated model. *Language & Communication*, 20(1), 1-28.